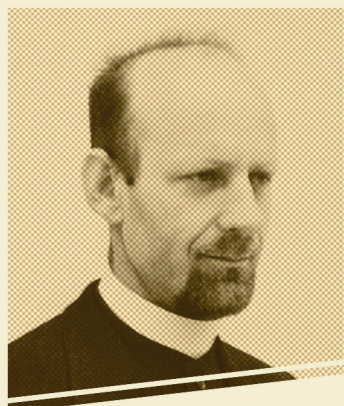
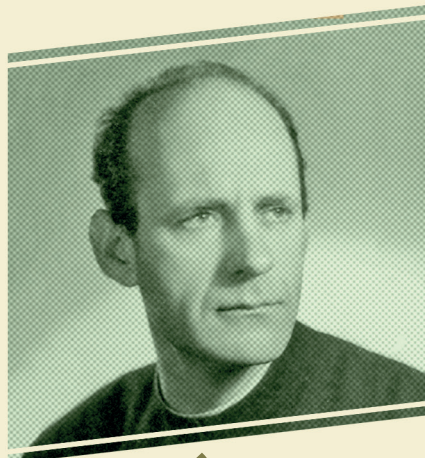

ÁBTL
Monográfiák

PETRÁS ÉVA

Álarcok mögött
Nagy Töhötöm életei

PETRÁS ÉVA

Álarcok mögött

Nagy Töhötöm életei

ÁBTL
Monográfiák

Petrás Éva

Álarcok mögött

Nagy Töhötöm életei

ÁBTL-KRONOSZ
Budapest-Pécs, 2019

A kötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
és a Kronosz Kiadó gondozásában jelenik meg

Felelős kiadó az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
főigazgatója és a Kronosz Kiadó ügyvezető igazgatója

Lektorálta:
IZSÁK LAJOS

Olvasószerkesztő:
BELLUS IBOLYA

A névmutatót készítette:
ERŐSS ZSOLT

Borítóterv:
MÜLLER PÉTER

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó és az Állambiztonsági
Szolgálatok Történeti Levéltára gondozásában 2019-ben megjelent
nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-23-3

© Petrás Éva
© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
© Kronosz Könyvkiadó Kft.

Tartalom

Előszó	7
I. „Anyám, az álmok nem hazudnak...”	12
II. Nagy Töhötöm és a KALOT	29
III. Fronton innen, fronton túl	51
IV. „Róma! Egyetlen földi szerelmem!”	67
V. A harmadik Róma	101
VI. Dél-Amerika – egy másik élet	136
VII. Nagy Töhötöm és a szabadkőművesség Argentínában	161
VIII. Egyház, szabadkőművesek, kommunisták és tovább	171
IX. <i>Modus vivendi</i> újratöltve	195
X. Ismét akcióban: a „háromnapos ügy”	217
és az „infernális pasziánsz”	231
XI. Eltűnt(etett) nyomok: Nagy Töhötöm és a magyarországi szabadkőművesség	231
XII. „Az utolsó kikötő”	243
Epilógus	267
Felhasznált források és irodalom	269
Levéltári források	269
Nyomtatásban megjelent források	276
Egyéb források	276
Felhasznált sajtó	276
Hivatkozott irodalom	277
Képjegyzék	295
Névmutató	297
Summary	303

Előszó

„Az idő [...] a történelem és a fikció kereszteződésével válik emberi idővé; a történelem visszaírja az elbeszélés idejét a világ idejébe.”¹

Nagy Töhötöm jezsuita szerzetes, később szabadkőműves fordulatokban és hajtűkanyarokban gazdag élete a 20. századi történelem egyik kortanújává tette őt. Nevét leginkább a Katolikus Agrárfűzési Legényegyletek Országos Testülete, a KALOT története okán említi a történettudomány, hiszen P. Kerkai Jenő mellett egy időszakban Nagy Töhötöm is irányítója volt a múlt század egyik legsikeresebb katolikus hivatásrendi mozgalmának. Nagy Töhötöm szerepe azonban nem állt meg a KALOT-nál: 1944 végén átszökött a frontvonalon, hogy a szovjetekkel tárgyalva biztosítsa a mozgalom túlélését; majd 1945–1946-ban többször is határokon átszökve vitt és hozott híreket Róma és Magyarország, a Vatikán és a magyar katolikus egyház számára; XII. Piusz pápa megbízásából pedig titkos, puhatolózó tárgyalásokat folytatott a Szentszék és a szovjetek közötti kapcsolatok esetleges rendezéséről.

Szerepe tehát túlnyúlt a társadalomszervező, szociális küldetéssel dolgozó jezsuitáén. Egyházi diplomáciai szerepvállalása Mindszenty József esztergomi érseki kinevezése kapcsán is jelentékenynek mondható, azonban éppen a vele való kapcsolat lett számára problémák forrásává. Mindszenty kérésére a jezsuita rend vezetése 1946 végén ugyanis már nem engedte Rómából hazatérni, hanem Dél-Amerikába helyezte, ahol folytatta ugyan szociális munkáját, de helyzetét száműzetésnek értékelte. Nehézségei katalizálták hivatásválságát, így 1948-ban elhagyta rendjét, majd Argentínában megnősült, 1952-ben pedig belépett a szabadkőművesek közé. Az 1960-as években ismét az események sűrűjében találjuk: részt vett a buenos airesi

¹ RICOEUR 1999. 373., 355.

nyomortelepek felmérésében, és mivel jó kapcsolatokat ápolt az argentinai jezsuitákkal, szinte természetesen adódott, hogy felmérő munkája során a dél-amerikai egyház szociális misszióját is testközelből látta. Szélesebb körben is ismertté vált 1963-ban spanyolul, majd 1965-ben magyarul megjelent, visszaemlékezésein alapuló *Jesuitas y Masones/Jezsuiták és szabadkőművesek* című művével. Nem volt azonban maradéktalanul elégedett új életformájával, ezért úgy döntött, hogy családjával együtt hazatelepül Magyarországra. Hazatelepülésének lehetőségéért azonban nagy árat fizetett: a magyar állambiztonság 1966-ban beszervezte és 1979-ben bekövetkezett haláláig ügynökként, majd titkos megbízottként foglalkoztatta.

Nagy Töhötöm életéről eddig még nem készült életrajzi monográfia. Kötetünk ezt a hiányosságot igyekszik pótolni, tudván, hogy egy ilyen életrajz – főként a források bizonyos egyoldalúságai miatt – szükségképpen még egy ideig töredékes marad, hiszen a Vatikáni Titkos Levéltár és a Jézus Társasága római központi levéltára az 1939 utáni időszakra vonatkozóan a kötet megírásának idején még nem volt kutatható. Hasonlóképpen nem elérhető például a buenos airesi magyar munkanyelvű szabadkőműves Kossuth Páholy iratanyaga, illetve más, dél-amerikai működésével, illetve szabadkőműves tevékenységével kapcsolatba hozható források.

Alfred Einstein, zenetörténész, híres zeneszerzők életrajzának írásakor szembesült az életrajzírás *ab ovo* töredékességének dilemmájával. Az írás közben felmerülő problémák kapcsán a következőképpen fejtette ki ezt: „A történelem szigorú értelemben véve nem tudomány. A történelem mindig »az értelmetlen értelmessé tétele«. Sohasem ismerjük az összes tényt és mindig fennáll a veszély, hogy azt a keveset, amit ismerünk, hamisan interpretáljuk. Száz esetből ötvenszer ez történik. És még kérdésesebb a helyzet az életrajzi írások esetében. Egy embert – cselekvése teljes oktárával és annak titkos rugóival – sohasem ismerhetünk meg. Elképzelhető, hogy tökéletesen alakoskodik, leveleiben és kijelentéseiben is [...] mindegyikük kosztümöt, maszkot visel. Átlátunk a maszkon, túlságosan jól ismerjük az ellentmondást a felszín és az igazság között, a maszk és az arc között.”²

Hasonló dilemmával szembesülhet mindenki, aki Nagy Töhötöm életét kutatja, és az érdeklődő olvasó is, ha belemerül e könyv olvasásába. Nem tudunk és nem tudhatunk mindent, amit az alakváltó Nagy Töhötöm tudott

² EINSTEIN 1990. 90–91. (Köszönöm Mártonffy Marcell Miklósnak, hogy a kötetre felhívta a figyelmemet.)

és átélt. A rendelkezésre álló források mindazonáltal már lehetővé teszik egy árnyalt életrajz megírását.

Ki volt tehát Nagy Töhötöm? Jezsuita? Vagy második keresztnévét és édesanyja lánykori vezetéknevét is felhasználva egy Alejandro Nagy Varga nevű argentinai magyar szabadkőműves, aki még hamvait is szabadkőműves testvéreire bízta? Esetleg a „Kőműves Sándor” és „Franz Kirchenbauer” fedőnéven jelentéseit adó ügynök volt az igazi arca, aki baloldali elkötelezettségét bizonygatta tartótisztjének? Vagy valaki más volt, esetleg mindez egyszerre? E kötetben nem arra teszünk kísérletet, hogy ezeket a kérdéseket megválaszoljuk, hanem arra, hogy elkalauzoljuk az olvasót azon az úton, amelyen maga válaszolhatja meg azokat.

Nagy Töhötöm nem felülről látta és nem alulról élte meg a történelmet, hanem belülről. Ezért reményeink szerint az olvasó nemcsak életéről és az ennek kontextusában feltáruló történeti háttérről gazdagodhat releváns új információkkal, hanem azt a folyamatot is végigkísérheti, ahogyan az emberi élet szövedékéből történelem válik.

Nagy Töhötöm kitűnő íráskészséggel rögzítette tapasztalatait az 1920-as évek végétől kezdve, ezért naplói,³ feljegyzései, levelezése⁴ és egyéb írásai különösen becses forrásai nem csupán saját életrajzának, hanem a mögötte kirajzolódó 20. századi magyar és világtörténetnek, és az egyháztörténelemnek is. Személyi archívumát, amelyet évtizedek gondos munkájával ő maga hozott létre, az Országos Széchényi Könyvtár vásárolta meg még életében tőle. A gyűjtemény Budapest, Róma, Dél-Amerika, majd ismét Róma és Budapest között évtizedekig utazva őrződött meg, gyarapodott, de veszteségeket is szenvedett, illetve már Nagy Töhötöm maga is szelektálta tartalmát. A hagyaték végül az OSZK Kézirattárában kapott helyet; ez képezi az életrajz gerincét. A többségükben ego-dokumentumokat (naplók, feljegyzések, levelezés) igazolványai, hivatalos iratai, KALOT-anyagok, egyházi és szabadkőművesekre vonatkozó dokumentáció és különböző munkáinak kéz-

³ Naplóból Keresztes András szerkesztésében jelent meg kötet (NAGY 2019.), illetve a Magyar Elektronikus Könyvtárban is hozzáférhetővé váltak Nagy Töhötöm fiatalkori naplóból (1937–1940) részletek, ugyancsak Keresztes András sajtó alá rendezésében és szerkesztésében. Mivel ezek kötetünk vonatkozó fejezeteinek megírásakor még nem álltak rendelkezésre, ezért ebben a munkában mindig az elsődleges forrásra és nem e kötetekre hivatkozom.

⁴ KERESZTES 2019. Hasonlóan Nagy Töhötöm naplóihoz, munkámban az elsődleges forrásokra hivatkozom.

iratai egészítik ki. Nagy Töhötöm is ebből a gyűjteményből dolgozott, így például ez segítette őt a *Jezsuiták és szabadkőművesek* megírásakor is.

Személyi archívumának forrásanyaga és publicitást nyert műveinek, illetve kiadatlan kéziratának állításai azonban számos ponton eltérnek egymástól – a *faktumot* már ő maga több ízben a *fiktum* irányába mozdította el, hogy a személyét övező legendák és fikciók valóságtartalmát ne is említsük! –, ezért az életrajz bizonyos eseményeinek és történéseinek rekonstrukciójában főszabályszerűen saját narratívája mögé kérdeztünk, és az adott élet-eseményhez időben, helyzetben legközelebbi elsődleges forrást kerestem, tudván, hogy még egy majdnem valós idejű naplóbejegyzés is műfaji jellegzetességeinél fogva: konstrukció.⁵ Így minden esetben egyéb kontrollforrással is igyekeztem a dokumentumokat és visszaemlékezéseket egybevetni, illetve a különböző korszakok, helyek és tematikák történeti szakirodalmának megállapításait a források értelmezésekor figyelembe venni. A sodró történet mögötti forrásfeldolgozó és filológiai munka mélységdimenziójáról a lábjegyzetek és a kötet végén közölt jegyzékek adnak részletes tájékoztatást. A személyi archívum gyűjteményén túl a munkában segítségemre voltak a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Levéltárában másolatban megtalálható rendi iratok, az amerikai National Archives and Records Administration anyagaiban, a cseh és a román állambiztonsági szervek iratait őrző prágai és bukaresti levéltárakban (ABS és ACNSAS), a Prímási Levéltárban Esztergomban, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és Nógrád Megyei Levéltárában, és magánhagyatékokban található jelentős mennyiségű források is. Nagyszámú és fontos, ugyanakkor az anyag speciális jellege miatt körültekintő felhasználást igényelt a Nagy Töhötömről és Nagy Töhötömtől az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött kiterjedt forráscsoport is.

Az eredmény – szándékom szerint – egy olyan történeti életrajz, amely az élet töredezettsége, Nagy Töhötöm „álarcai” és életvilágainak szélsőséges eltérései ellenére egy egységes elbeszélésbe próbálja foglalni életét. Ennek koherenciáját azonban nem a személyiség statikus állandóságának – a címszereplő Nagy Töhötöm kezdettől változatlan öazonosságának – a feltételezése, vagy személyiségének a történeti időben való alakulása és ennek regisztrálása adja, hanem paradox módon a változás állandósága. Egyén és

⁵ Az önéletírások értelmezéséről lásd Z. VARGA 2003.

történelem viszonyában így lesz Nagy Töhötöm egy kor, a rövid 20. század jellegzetes képviselője.⁶

Olvasóinkban felmerülhet, hogy Nagy Töhötöm élete több tekintetben párhuzamba állítható Martinovics Ignác életével. Kiváló intellektus, ambíció és önreprezentációs készség mellett kettejüket rokonítja szociálisan forrongó koruk – a 18. és a 20. század – társadalmi és szellemi mozgásainak szeizmografikus érzékenységgű érzékelése, az egyházi pálya és annak megtörése, a szabadkőművesség és a titkosszolgálatokkal való kapcsolat. Valamilyen szinten halálukban is találhatunk analógiát, még ha Nagy Töhötömöt nem végezték is ki a Vérmezőn, csupán úgy írt helyzetéről, mint akit bizonyos értelemben kivégeztek. Miként Martinovics, úgy Nagy Töhötöm utóélete, megítélése is ambivalens: csak abban egyezhetünk meg, hogy élete és személyisége senkit nem hagy közömbösen.⁷ Fraknói Vilmos Martinovics életrajzában írja: „Ismerem a történetíró kötelességét, hogy »hamisat ne állítson, igazat mondani ne rettegjen«, de nem ismerem el azon jogát, hogy a »caritas« sugallatára az igazságtól eltérjen.”⁸ Nagy Töhötöm életrajzírója is ehhez az alapelvhez ragaszkodott, így biztosítva annak lehetőségét, hogy mindenki önállóan alkothasson véleményt róla. Meggyőződésem szerint Nagy Töhötöm számára is így nyújthatunk teret, hogy története által valamit megérthessünk személyiségéből és motivációiból. Bár az olvasó – ha erre figyel – lélektani vonatkozásokban is sokat megtudhat e kötetből Nagy Töhötömről, de jelen életrajza mégsem pszichobiográfia: a történelem volt Nagy Töhötöm élettő közege, nemcsak meghatározottságaiban, de meghatározóként is ebben akarta pozicionálni magát, így meggyőződésem szerint életrajza sem lehet más, mint történeti.

Nagy Töhötöm életrajzának megírása embert próbáló történészi feladat volt, szerzője a szakmai kihíváson túl ön- és emberismeretben is sokat fejlődött általa. Ezért a köszönetnyilvánítás bármennyire is kedves kötelesség egy kötet előszavában, kérem az olvasót, e helyütt ne tekintse formalitásnak! Családom, barátaim és kollégáim segítsége és támogatása nélkül valóban nem, illetve nem ez a mű született volna meg. Barátaimnak és kollégáim-

⁶ A történeti életrajz módszertani kérdéseiről a legutóbbi időben is jelent meg tanulmánykötet: VONYÓ 2017.

⁷ Martinovics Ignác alakjának és történelmi szerepének megítélése lefejezése óta vita tárgya a magyar szaktörténetírásban és történet-politikai gondolkodásban. Ezt részletesen is bemutatja ROMSICS 2015.

⁸ FRAKNÓI 1921. 6.

nak együttműködésünk során és szolidaritásuk megtapasztalása közben igyekeztem kifejezni hálámat. Nevük mindazonáltal álljon itt azért, mert megtapasztalhattam, hogy „[s]enki sem egy különálló sziget; minden ember a kontinens része, a szárazföld egy darabja...”⁹ Köszönöm tehát a következő kollégák, barátok és a Nagy Töhötöm élete iránt érdeklődő, elkötelezett emberek segítségét: Back Frigyes, Balogh Margit, Bandi István, Bánkuti Gábor, Baráth Magdolna, Duncan Bare, Gárdonyi Máté, Gyarmati György, Hegedűs András, Izsák Lajos, Keresztes András, Némethy Kesserű Judit, Kis-Kapin Róbert, Krahulcsán Zsolt, Mihalik Béla, Nagy Mihály Zoltán, Okváth Imre, Vladimír Petrilak, Slachta Krisztina, Soós Viktor Attila, Szabó Róbert, Szekér Nóra, Tabajdi Gábor, Vári László, Várszegi Asztrik OSB, Végh László, Vörös Géza.

Férfem és gyermekeim tanúi voltak munkám alakulásának, szeretetük mint mindig, most is igazi erőforrásom volt: minden nap hálát adok értetek Mártonffy Marcell, Misi, Marci és Julcsi.

Végül külön meg kell említenem munkahelyem, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára szerepét munkám létrejötté szempontjából, hiszen Dr. Gyarmati György és Dr. Cseh Gergő Bendegúz főigazgatók támogatása nélkül ez a kötet és a mögötte álló kutatás nem valósulhatott volna meg. Köszönöm a kiadó és mindazok támogatását is, akik hittek abban, hogy érdemes e munkának lehetőséget és teret adni, és köszönöm Nagy Töhötöm lányának, Nagy Krisztinának, amikor rendelkezésemre állt.

⁹ John Donne: *Ájtatosságok fontos alkalmakra*, XVII. meditáció.

Névmutató

A névmutatóban a szakirodalmi hivatkozások neveit nem szerepeltetjük.

- Ács Péter 248
Ádám János 256
Alszeghy Zoltán 102
Angleton, James 76, 110, 113
Antal István 62
Apor Gábor 75
Apor Vilmos 47, 48
Aradi Zsolt 74, 75, 77, 89, 98, 109, 110, 113, 128, 131, 132, 135, 153
Aramburu, Silveti, Pedro Eugenio 149
Arrieta, Lara Enrique 246, 247
Arrupe, Pedro 180, 199, 245, 256
Asperger Zsigmond 150
Auer Miklós 240–242
- Back Frigyes* 12
Bakonyi Kálmán 232
Balassa Brúnó 48
Balassa József 232
Balló István 181
Balogh Margit 12, 30, 52, 82, 204
Bánáss László 71, 96, 143
Bandi István 12, 92
Bangha Béla 16, 17, 23, 25, 36–39
Bánkúti Gábor 12, 146
Barankovics István 96, 97, 125, 201
Baráth Magdolna 12, 119
Barbieri, Antonio María 142, 145
Bárdos Gusztáv 173, 175–179, 181, 182, 184, 187, 188–192, 229, 230
Bárdossy László 43
Bare, Duncan 12, 67
Baresch, Kurt 168
Bea, Augustin 180
Béldy Alajos 44, 45
Benedek Marcell 240
Benedek Szabolcs 240
Benedek, XVI. pápa 146
Benítez, Pons, Alfredo Cipriano 217, 218
Benkei András 258
Beöthy Ottó 181
Beran, Karel 190, 212
Berény Géza 164, 168
Beresztóczy Miklós 48
Berija, Lavrentyij Pavlovics 119
Bernal, Carlos Hernández 246
Bethlen István 62
Bibó István 182
Bihary Lajos 175, 192
Bíró Bertalan 201
Bogye János 199
Borbándi Gyula 172
Borbély István 84, 90, 117, 121–123, 125, 126, 131, 132, 135–137, 138, 154
Borecky, Jiří 190
Brust, Karl 84, 110, 129, 135
- Canisius, Petrus 20
Casaroli, Agostino 197, 198, 202, 247
Castex, N. Mariano 218, 244
Cavallier József 71, 207
Cheli, Giovanni 247
Czapik Gyula 96
- Csávossy Elemér 24, 131, 132, 135, 201
Cseh Gergő Bendegúz 12
Cser-Palkovits István 28
Csiky Balázs 165, 264
Csipkó Ibolya 145

- de Boynes, Norbert 70, 84, 85, 109, 129, 135
 Ditrói Ákos 238
- Eckhardt Tibort 62
 Eichmann, Adolf 151
 Einstein, Alfred 8
 Endre László 151
 Endrédy Vendel 90
 Engels, Friedrich 24
 Ercoli, Arturo Frondizi 149
 Erdei Ferenc 52, 65
- Faragó Ferenc 92, 93
 Farkas György 25, 29, 30, 264
 Fényi Gyula 22
 Fernández (argentín követségi ügyvivő) 22
 Fleischig József 232
 Fodor Zoltán 175
 Fraknói Vilmos 11
 Freesz József 48
 Fried, Federico 233–235
 Fürjes János 178, 190
- Gajdátsy Béla 93
 Gál Jenő 232
Gárdonyi Máté 12
Gergely Jenő 71, 207
 Gerő Ödön 232
 Glattfelder Gyula 33, 34
 Gonzales Carbuccia, Antonio 244
 Gömbös Gyula 62
 Grósz Tamás 185
 Grósz József 78
 Gundlach, Gustav 24
- Gyarmati György* 12
- Habsburg Ottó 73, 79–82, 99
 Hajdók János 264
Hegedűs András 12
- Hennig Alajos 22
 Hernández, Carlos 246, 256
 Himler Márton 83
 Horváth Tamás 185, 186
 Hugo, Victor 58
 Hunya Dániel 171
 Hurtado, Luis Alberto 146, 147
- Illés Béla 97, 98, 109, 110
 Illia, Francesconi, Arturo Umberto 149, 159
 Imrédy Béla 34, 35, 43
 István, I. (Szent) 211
Izsák Lajos 12
- Jálics Ferenc 208
 János, XXIII. pápa 196
 Jánosi József 94, 96, 137, 201
 Janssens, Jean-Baptiste 70, 135, 136, 147, 180
 Kabók Mátyás 238
 Kádár János 197
 Kállay Miklós 43, 47, 62
 Károly, IV. 73
 Károlyi Mihály 62
 Kaunitz Lajos 232
 Kázmér Ferenc 245
 Kecskeméti Károly 238
 Kelemen, XII. pápa 163
 Kelemen, XIV. pápa 20
 Kellermann József 232
 Kemény Mihály 235, 238
Kerekes Jenő 43
Keresztes András 9, 12, 14, 95, 261, 262
 Kerkai György 201, 252–254, 260
 Kerkai Jenő 7, 22–25, 28–37, 39–41, 43, 44, 47, 48, 51, 52, 59, 64, 67, 71, 77, 78, 81, 87, 90, 91, 94–97, 102, 105, 115–118, 121, 122, 126, 131–133, 137–148, 155, 160–162, 167, 170, 201–206, 209, 210, 220, 221, 263
Kis-Kapin Róbert 12

- Kiss Erzsébet 17
 Kiss Szaléz 48
Klestenitz Tibor 16
 Knopp János 250, 257
 Kollár Ferenc 201, 206, 256
 Komornik Zoltán 181
 Kós Károly 41
 Kovrig Béla 42, 43, 47–49, 50
 König, Franz 168, 180, 197, 213, 214
 Közi Horváth József 48
Krabulcsán Zsolt 12
 Kudriczy István 44
 Kvin (szovjet hadnagy) 115
- Lajos Balázs 41
 Ledóchowski, Wladimir 70
 Legeza Mihály 28
 Leiber, Robert 73, 74, 86, 87, 102–105,
 110–112, 129, 130, 131, 135
 Lékai László 250, 260, 261
 Leó, XIII. pápa 21, 104
 Levuskin, Ivan Ivanovics 119
 Limp X. Ferenc 150
 Liptay (jezsuita testvér) 40
 Liszt Ferenc 22
 Lonardi, Doucet, Eduardo Ernesto 149
 Loyolai (Szent) Ignác 19
 Lukács József 182
- Majláth Gusztáv 16
 Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics 59,
 60, 97
 Máriás (Gologi) Lajos 28
 Martinovics Ignác 11, 232
 Márton Áron 48, 92, 93
Mártonffy Marcell Miklós 8, 12
 Marx, Karl 24
 Mátray Mihály 264
 Meggyesi György 116
 Meggyesi Sándor 48, 52, 64, 90, 264
 Mellor, Alec 169
 Michelangelo, Buonarroti 81
- Mihalik Béla* 12
 Mihalovics Zsigmond 48, 121
 Miklós Elemér 150
 Miklós Imre 181, 182, 247, 251, 258, 260
 Miklósi László 37
 Mindszenty József 7, 48, 57, 71, 73, 77–
 88, 91, 94–99, 102–107, 110, 116–127,
 129–131, 135–138, 151, 172, 175, 176,
 191, 193, 198, 202, 206–216, 250–252,
 255, 256, 264
 Mócsy Imre 15, 76, 96, 104, 106, 109,
 135, 264
 Moglia, Juan Marcos 151, 152, 161, 162
 Molnár István 45
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 87, 109
 Montalvo, Gabriel 247–248
 Montini, Giovanni Battista 71, 87, 88
- Nagy Ferenc 62, 98, 106, 118, 134
 Nagy Krisztina 12, 150, 151, 156, 163,
 192, 245, 257, 258, 265
Nagy Mihály Zoltán 12
 Nagy Vilmos 14
 Nell-Breuning, Oswald von 24
 Nemes Zoltán 163, 164, 169, 170
 Német Béla 15, 167
 Németh József 264
 Németh László 46
Némethy Kesserű Judit 12
 Nógrádi Sándor 63, 64
- Nyisztor Zoltán 25, 100, 127, 128, 151,
 154, 155, 165–167, 220, 256, 264
- Okvát Imre* 12
 Olti Vilmos 210
 Onganía, Juan Carlos 149, 159, 183, 186,
 218
 Ormai Pál 88, 89
 Orosz László 150
 Oszokin, Borisz Pavlovics 118–120, 122,
 125, 130, 132–134

- Páger Antal 172
 Pakocs Károly 93
 Pál Andor 229, 244, 248
 Pál, III. pápa 19
 Pál, VI. pápa 71, 164, 197, 213, 224, 250
 Palánkay (Gausz) Tibor 28
 Palotay (Pájer) László 28
 Papp Antal 54
 Pázmány Péter 20
 Pereira, Raúl María 244
 Perón, Eva 154
 Perón, Juan Domingo 148, 149, 153, 154, 156, 184
 Pesch, Heinrich 24
 Pesti József 173
 Petőfi Sándor 13
Petrilak, Vladimír 12, 190
 Peyrefitte, Roger 169
 Pfeiffer Ignác 232
 Pfeiffer Miklós 48
 Pfürtner, Stephanus 234
 Piusz, X. pápa 225
 Piusz, XI. pápa 24, 104
 Piusz, XII. pápa 7, 71, 73, 78, 81, 86, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 102, 104, 105, 106, 110, 115, 119, 124, 129, 130, 196
 Ploss, Otto 113, 114
 Poggi, Luigi 247, 248, 251, 254–258, 260–264
 Pölöskey Paulina 150, 192, 244
 Prantner József 198
 Prohászka Ottokár 22
 Puskin, Georgij Makszimovics 110
 Püski Sándor 46

 Radványi Dezső 264
 Raffaello Sanzio 263
 Rajnai Sándor 190, 199, 258
 Rákosi Mátyás 107
 Rapp, Joachim 239
 Rassai Károly 62
 Rippel, Rudolf von 101

 Rodríguez Nin, Alberto 254, 255
 Rosty Kálmán 22
 Rotta, Angelo 71, 88, 106, 107, 196

 Sándor Imre 48
 Sándor József 54
 Sárosdi Bence 242
 Serédi Jusztinián 47, 50
 Sericano, Silvio 70, 71
 Shvoy Lajos 71
Slachta Krisztina 12, 207
 Soares, Francisco „Pancho” 159
 Somogyi Jenő 27, 28
Soós Viktor Attila 12, 247
 Strasser Elemér lásd Streeter, Stephen
 Streeter, Stephen 75, 76, 83, 84, 88, 106, 110, 112, 113, 129
 Suárez, Francisco 170
 Süle Géza 201

 Szabó József 28
Szabó Róbert 30
 Szakasits Árpád 50
Szekér Nóra 12, 42, 231
 Szent-Iványi Domokos 42
 Szervátiusz Jenő 41
 Szoboszlai Aladár 92
 Szölgyény József 78
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 98, 108, 109
 Szvirdov, Vlagyimir Petrovics 124, 125, 133

Tabajdi Gábor 12
 Takács György 235, 240
 Takáts Ágoston 161, 164, 181, 204, 213, 236, 248, 264
 Tamás János 202, 264
 Tardini, Domenico 87, 88
 Teleki Pál 32, 35, 41–43, 47
 Temesvári Jenő 232
 Tildy Zoltán 62, 98, 106, 134

- Tóth Mike 22
Tömpe András 63, 64
Truman, Harry S. 76
Tüll Alajos 201
- Udvardy József 259, 260
Ugrin József 25, 29, 30, 32, 34, 35, 41, 42,
46, 51–55, 57–60, 63–65, 90, 121
- van Gestel, Piet 138
Varga Andor 180, 205
Varga Béla 48, 62, 118, 124, 180
Varga László 24, 131, 159
Varga Margit 14
Vári László 12
Várszegi Asztrik OSB 12
Végh László 12
Velősy Elek 37
Vér Andor 150
Verbitzky, Bernardo 157
- Veress Ernő 93
Verolino, Gennaro 107, 133, 133
Vid József 137
Vida István 47, 48, 54, 183
Villányi Bokor Károly 168, 169
Vita, Juan Álvarez 244
Vörös Géza 12
Vörös János 58
Vörös Vince 62
- Wilson, Carlos 186
Witz Béla 78
- Zakar András 105, 127
Zalai Emil 203
Zimándi Pius 31, 52
Zonnanini (nagymester) 237
- Zsindelyné Tüdős Klára 62

Summary

Éva Petrás

Behind the Masks The Lives of Töhötöm Nagy

Töhötöm Nagy (1908–1979) lived an extraordinary and legendary life composed of several stages. First, he was a priest in the Jesuit order, then, after leaving the Catholic Church, he became a philanthropist and freemason living in South America, before finally returning to Hungary again as a secret agent of the Communist political police.

In 1946 Nagy compiled a series of photos of himself. He titled this collection “behind the masks”, because the pictures depicted various disguises he had worn during his secret missions in 1945–1946. Clandestine missions, obfuscation, confidential actions and collaboration with secret societies and agencies accompanied Nagy throughout his life and explain why his historical biography has been given the same title. One of his colleagues described his life later “as a dreadful and incomprehensible labyrinth”, and certainly he was right in a sense.

Töhötöm Nagy came from a Szekler family and started his secondary school education in Gyulafehérvár (Alba Iulia). After the Treaty of Trianon, as Transylvania became a part of Romania, his parents elected to move to Hungary. Thus Nagy finished his schooling in the Kisújszállás Calvinist Grammar School. After leaving the school, he enrolled at Budapest University in the Faculty of Arts, with the intention to become a secondary school teacher of history and geography. But very soon he changed his mind and entered the Jesuit order in 1926. As he was extraordinarily talented, he became an eminent novice as well, although Jesuit education was always a complex, long-term process, which required lots of determination and stamina, let alone spiritual vocation. However, Nagy successfully navigated these stages. He served as a novice in Érd for two years and then studied at Szeged University in the Faculty of Arts, which was followed by a secondary school teacher’s practice in the

Kalocsa Jesuit Grammar School. Afterwards, he studied theology in Innsbruck (Austria) from 1934–1935 and again in Szeged (1935–1938). At that time he became acquainted with the works of the great Jesuit social thinkers of the age and Catholic social teaching. He was ordained into the priesthood in 1937.

From 1938 he had the opportunity to excel in practice: he joined the leadership of KALOT, the Catholic Youth Movement of Agricultural Workers, a social movement, which in a couple of years became the most successful Catholic corporative movement in Hungary with 500,000 members. KALOT had started its activity already in 1935 thanks to the initiatives of father Jenő Kerkai, a Jesuit himself. Nagy became Kerkai's closest colleague, so when Kerkai spent his third probation year in the Jesuit order in Budapest, Nagy took up the leadership of KALOT alone. He then travelled to Florence (Italy) in 1939 for his mandatory probation, after which he returned to Hungary and continued his work for KALOT. While working for KALOT and as he engaged in the problems of Hungarian peasantry Nagy radicalized and struggled for an agrarian reform policy. Later, during World War II, KALOT and Nagy took part also in the illegal, anti-fascist resistance movement.

At this time, Nagy also began his first foray into ecclesiastical diplomacy: he and Kerkai opened negotiations with the goal of saving the movement for the post-war period. In November, 1944 Kerkai, together with one of his lay colleagues, decided to cross the frontlines and go to Debrecen, where, behind the front, a new, interim government started its work under the leadership of Béla Miklós. Their plan was to meet the prime minister to ask for permission to continue KALOT's organizational work as soon as the war ceased. Because they remained unsure if they would succeed, Töhötöm Nagy also started for Debrecen with the same mission, but using a different route: while Kerkai and his colleague went through Dunaföldvár, Nagy and his friend tried to cross the Red Army's line near Miskolc and Diósgyőr. He had difficulties, and ended up "enjoying" the Red Army's hospitality for six weeks near Diósgyőr where he was caught by the Soviets. He was taken from one Soviet war camp to the other, met several military officers, told his story, ultimately having an audience with Marshal Malinovsky, the military commander of the 2nd Ukrainian front and commander-in-chief of all Soviet military activities on the territory of Hungary. Malinovsky issued him with a *laissez passé*, which guaranteed free movement for him and KALOT upon Soviet-occupied territory.

At the beginning of January 1945, he finally arrived at Debrecen and met Kerkai, and they received permission from the Interim Hungarian National

Government to carry on KALOT activities. Bolstered by these guarantees, Nagy and Kerkai began the reorganization of KALOT. Despite their optimism, the country remained a war zone, but Kerkai and Nagy alternately visited the country, met KALOT-members, and gathered and distributed donations. As the political situation was shaky and uncertain, they realized that a totally new period would follow in Hungary and that the Catholic Church must find a new path forward in order to maintain its societal position. Therefore, when Angelo Rotta, the papal nuncio to Hungary was relegated from the country in April 1945, Nagy decided to travel secretly to Rome in order to inform the Vatican about the situation.

Nagy started for Rome on 9 April 1945 and with this journey a series of his secret missions began. During 1945 and 1946 he travelled five-times between Budapest and Rome, always incognito, and became a mediator between the Vatican, Red Army, and the Hungarian Catholic Church. Moreover, there is evidence, which signifies that he also became the informant/agent of the American intelligence services when getting into contact with the Italian and Austrian branches of OSS and their successor organizations.

In Rome, Pope Pius XII received Nagy several times, starting with his first journey, when Nagy informed the pope about the political and ecclesiastical-political situation in Hungary. He also produced written summaries for the Vatican, which described in detail the destruction wrought by the war, the activity and abuses of the Red Army and the conditions in which the church had to make do. He urged the pope to appoint a new Hungarian archbishop, which was necessary after the death of prince primate Jusztinián Serédi. Nagy went so far as to draw up a list of potential candidates, among whom was József Mindszenty, the bishop of Veszprém at that time. It remains unclear whether the pope used Nagy's suggestions or not, but it is certain, that Mindszenty was appointed to become the primate of Hungary. After the pope's decision Nagy was one of the couriers to bring the news of Mindszenty's appointment to Hungary.

At first Nagy hoped that his services would yield a reward from Mindszenty, for whom he aspired to be an advisor, but apart from a very short period, their relationship was plagued by difficulty most likely owing to Mindszenty withholding support from both KALOT as well as the new Christian Democratic Party, which was also about to be established. On the contrary, Nagy and Kerkai thought it very important to support the new, modern Catholic party and expected to reach their social goals by its political

representation in the new, democratically elected parliament. They fought for a kind of “modus vivendi” among the new, and for the church increasingly unfavourable circumstances. Mindszenty, however, found the Jesuits’ approach doomed to failure. Thus during his subsequent visits to Rome, Nagy could report only conflict. According to his memoirs, Pope Pius XII understood Nagy’s complaints because by that time he had also experienced Mindszenty’s stubbornness. The pope reproached Nagy for recommending Mindszenty for the primacy, “a man” – it is said – “whose attitude is full of emotions”. Whether this recollection of Nagy is true, or not is uncertain as it is only reported from his diary, however, the relationship between Nagy and Mindszenty deteriorated so absolutely, that in autumn 1946 Mindszenty decided to put end to the situation by drastic measures, pressing the Jesuit Superior General to remove Nagy from his position and even relocate him from Hungary. Mindszenty insisted that Nagy could not even remain in Europe. For this reason, P. Janssens the Superior General of the Jesuit order in Rome, finally dispatched Nagy to South America with the hope that he could find his place there.

Nagy understood this turn of events as a punishment and saw himself as a victim in exile. He told Kerkai about his feelings in November 1946, shortly before his journey to South America. “Dear Father!” – he wrote to Kerkai in a letter – “My mission is ended. I am beheaded and my head is sent to the prince primate as an offering. His eminence will be satisfied. I settled his promotion in Rome, he landed me a job in Uruguay in return. I cannot be angry with him, though, because he doesn’t know what he does. Now, I must leave my country and will never return. (...) Dear Father! I take farewell of you. It is the clearest truth, what I write now: I only regret that we will not work together any more. How many difficult and delicate problems we have solved! How many struggles we have had! And the secret of our success was that we were together.” And finally, he exclaimed: “If you don’t find your place in Hungary, please, do come to me and we will establish new reductions in Paraguay!”

But Kerkai’s life took another turn: he was arrested by the Communist political police and sentenced to jail in 1949, so he could not follow Nagy. But Nagy did not come to terms with South America easily, either. First, he went to Uruguay, learned Spanish and taught in the theological faculty in Montevideo. He also started to organize among the Uruguay peasantry and used the methods, which were so successful in Hungary. His efforts were unfortunately halted by the conservatism of the archbishop of Montevideo. Finally, he could neither teach, nor work, so he left Uruguay. He moved to Argentina and re-started his

life: he taught and organized. But when he was accused of having revolutionary social ideas, he finally gave up: he asked the Jesuit Superior General in Rome to release him, spoke about having lost his faith because of what he had experienced in the Catholic Church and left the Jesuit order in 1948.

So Nagy started life again following 22 years in the Jesuit order. He married the daughter of a Hungarian emigrant family, Paulina Pölöskey, who in 1949 brought a daughter to the world, Cristina. Over the next two decades Argentina became their home. Nagy worked in the university archives of Buenos Aires and became a freemason. From his point-of-view, it was quite a logical step: after the Catholic Church he looked for a new spiritual home, a community, where his intellectual, philanthropic and social aspirations might find understanding. At that time Nagy envisioned writing a book about the “two orders”, as he called the church and freemasonry. His intention was to send the book to Pope Paul VI, thus promoting rapprochement. The book *Jesuits and Freemasons* was finally published in 1963 in Spanish, and followed by a Hungarian edition *Jezsuiták és szabadkőművesek* in 1965. To outside observation, it seemed that Nagy had finally found his niche in life, however, on multiple occasions he remarked that he could not acclimate himself to Argentina.

He took every opportunity to come into contact with Hungarians, and the promotion of his book gave him a good reason for him to visit the Hungarian embassy in Buenos Aires. With this action, however, he caught the attention of the Hungarian political police. The Hungarian state security service had a secret representative at the embassy that promptly reported Nagy’s inquiry to Budapest. At the Budapest headquarters, political officers dealing with church matters found Nagy such a “promising” individual that in 1966 two of them travelled to Buenos Aires to meet Nagy personally. At their meeting they offered Nagy and his family a chance to return to Hungary in exchange for collaboration. Nagy’s answer was a definite and quick “yes”, so he was induced to be a secret collaborator of the Hungarian state security service on 15 September 1966. From that date until his death in 1979, Nagy gave reports and participated in the actions of the Hungarian state security service under the cover name of “Franz Kirchenbauer”, a name reflecting his church career, and later as “Sándor Kőműves”, hinting to his masonic identity. State security also asked him to continue his literary works, extend his book in the direction of Communism and show how Christianity and Socialism could be reconciled.

In 1966 Nagy was given the opportunity to return to Hungary for a short visit. During this trip, he also stopped in Rome and visited his Jesuit and clerical

contacts. His journey was partly paid by them, but also by the Hungarian state security service, which seized the opportunity to show the People's Republic of Hungary to him. Emotionally Nagy was moved to see his country and his old friends again and appreciated the social developments. He also made statements confirming his social principles, going so far as to recognize Marxism, and promised to follow the directives given to him by the state security officers. Accordingly, when returning to South America, he wrote his new book, *The Church and Communism, Iglesia y Comunismo*, which was published in Chile for reasons of security. Nagy and his family finally moved to Budapest in 1968, where he got a job as an editor of a famed publisher, Akadémiai Kiadó. In addition to his salary, he received a monthly 3,000 forint remuneration from the state security service as well as an elegant flat in Buda where he and his family could comfortably stay.

In the Historical Archives of the Hungarian State Security his reports to the political police are preserved, which prove that his task was to take part in the disinformation and intelligence activity of the state security service mainly in connection with the Catholic Church and the Vatican. Nagy continued his earlier efforts as well: he continued to seek the *modus vivendi* between the church and the state until his last breath. In freemasonry too, Nagy continued his habits in Hungary among the scattered and clandestine Hungarian freemason circles active in the 1970s, which tried to preserve the scattered groups after the Communists' ban on the practice in 1950. According to these memoirs Nagy frequented the Miklós Auer circle with some meetings also held in Nagy's villa in Pusztaszeri street. It is supposed that some apprentices were initiated with the active participation of Nagy.

Nagy had a sudden death, dying from a heart attack on 21 February 1979 at the age of 71. His wife and daughter moved back to Argentina and took his ashes with them, which were later scattered in Buenos Aires in the garden of an orphanage maintained by the Argentinian freemasons.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhető, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Nyomdai előkészítés: Erőss Zsolt

A Kronosz Kiadó és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának közös kiadványai

2019

- Gyarmati György: Rendszertitkok – szolgálkkal és szolgálatokkal
B/5, 396 oldal
- Farkas Gyöngyi: Megszállás vagy segítségnyújtás. A Csehszlovákia elleni intervenció fogadtatása Magyarországon 1968-ban
B/5, 222 oldal

2018

- Gálszécsy András: A birkahodálytól a parlamentig. Életinterjú
B/5, 308 oldal
- „Ez a sugárzás nem ismer határokat”. Dokumentumok a csernobili katasztrófa magyarországi következményeiről
Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz, Haász Réka, Katona Klára, Ring Orsolya, Tóth Eszter
B/5, 635 oldal
- Honukban otthontalanok. Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből
Szerkesztette: Gyarmati György, Palasik Mária
B/5, 410 oldal
- Metszetek bolsevizmusról, sztálinizmusról
Szerkesztette: Gyarmati György, Pihurik Judit
A/5, 288 oldal

2017

- Papp István: Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe
B/5, 446 oldal
- Személyiség és történelem – A történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései
Szerkesztette: Vonyó József
B/5, 560 oldal
- Vukman Péter: „Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen”. Jugoszláv politikai emigránsok Magyarországon (1948–1980)
B/5, 294 oldal

- **Epizódok a Titkok Házából. A politikai rendőrség mindennapjai 1956 után**
Szerkesztette: Okváth Imre, Palasik Mária
B/5, 306 oldal
- **Continuities – discontinuities. Secret Services after Stalin's Death in Communist Central and Eastern Europe**
Eds.: Gyarmati György, Palasik Mária
B/5, 174 oldal

2016

- **Slachta Krisztina: Megfigyelt szabadság. A keletnémet és a magyar állambiztonsági szervek együttműködése a Kádár-kori Magyarországon 1956–1990**
B/5, 350 oldal
- **Eörsi László: A csepeli fegyveres ellenállás, 1956**
(társkiadó: 1956-os Intézet Alapítvány) B/5, 226 oldal

2015

- **Háborús hétköznapiak hadszíntéren, hátszágban**
Szerkesztette: Gyarmati György, Pihurik Judit
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) B/5, 328 oldal
- **Pihurik Judit: Perben és haragban - világháborús önmagunkkal**
A/5, 254 oldal
- **Kor/Társ panoráma. Tanulmányok a 70 éves Vonyó József tiszteletére**
Szerkesztette: Eröss Zsolt, Gyarmati György
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) A/5, 246 oldal

2014

- **Rigó Róbert: Elitváltások évtizede Kecskeméten (1938–1948)**
B/5, 432 oldal

2013

- **Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben**
Szerkesztette: Gyarmati György, Lengvári István, Pók Attila,
Vonyó József
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) B/5, 560 oldal